

УДК 336.27

Федосов В.М., Вигівська Ю.П.

ВПЛИВ ДЕРЖАВНОГО БОРГУ НА ФІНАНСОВУ БЕЗПЕКУ УКРАЇНИ

У статті розкрито сутність державного боргу країни, визначено вплив на фінансову безпеку країни. Також в статті запропоновано деякі ідеї для покращення ситуації.

Ключові слова: державний борг, фінансова безпека, дефіцит державного бюджету, зовнішній та внутрішній борг, фінансова політика держави, бюджетний дефіцит, управління боргом.

Постановка проблеми. Актуальність вивчення фінансової безпеки держави пов'язана з економічними проблемами України на сучасному етапі розвитку: зростанням зовнішнього та внутрішнього боргу країни, підвищенням рівня інфляції та рівня монетизації, збільшенням обсягів зобов'язань суб'єктів господарювання тощо. Нині фінансові можливості держави, які залежать від обсягу фінансових ресурсів, залишаються досить обмеженими. Вплив державного боргу на стан фінансової безпеки держави вимагає підвищеної уваги з боку спеціалістів з огляду на те, що сучасний етап формування боргових зобов'язань характеризується низкою специфічних особливостей. По-перше, в умовах глобалізації фінансових потоків, здійснення політики необмеженої відкритості щодо іноземних інвестицій певною мірою відбувається нівелювання меж між внутрішнім і зовнішнім боргом. По-друге, дедалі яскравіше окреслюється наочно посилення взаємозв'язку державних зобов'язань і зобов'язань господарюючих суб'єктів.

Аналіз досліджень, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор. Державний борг є предметом дослідження і дискусій багатьох вчених. Серед західних вчених особливої уваги заслуговують праці Р. Барро, Д. Б'юкенена, Р. Девіса, Дж. Кейнса, Р. Макгрейв, Ф. Модільяні; російські вчені: Б. Болдирев, Л. Красавіна, Ю. Осіпов та ін. Проблеми фінансової безпеки розглядали в наукових працях такі вітчизняні вчені: М.М. Єрмошенко, А.І. Сухоруков, О.Д. Василик, Т.Д. Вахненко, В.М. Федосов, С. Юрій та інші.

Мета статті. Метою дослідження є виявлення основного впливу державного боргу на фінансову безпеку країни.

Для досягнення поставленої мети у роботі передбачається вирішити ряд задач, головними з яких є: обґрунтування економічної сутності державного боргу як складової фінансової безпеки; з'ясування впливу зовнішньої заборгованості на фінансову безпеку держави; з'ясування взаємозв'язку між фінансово-економічним розвитком держави та державним боргом; оцінка розміру державної заборгованості України і стану її фінансової безпеки; розробка пропозицій щодо удосконалення управління та обслуговування державного боргу в Україні.

Виклад основного матеріалу. В умовах формування та функціонування ринкової економіки важливим показником фінансової безпеки є державний

борг. Значна роль державного боргу в економіці держави обумовлюється його багатостороннім впливом на всі сфери життя, необхідністю розрахунку його граничного рівня для країни з урахуванням забезпечення стійкого економічного зростання, узгодження фіскальної та монетарної політики тощо. Дефіцит державного бюджету, залучення та використання позик для його покриття призвели до формування і досить значного зростання державного боргу в Україні. За роки її незалежності формування боргу відбувалося значною мірою під впливом потреб оперативного фінансування поточних бюджетних видатків, що зумовило його структуру та обсяги [1].

Внутрішні і зовнішні борги давно вже є невід'ємною складовою фінансової системи більшості країн світу. Вони зумовлені наявністю дефіциту бюджету, тобто держава не завжди має змогу провести скорочення витрати відповідно до наявних доходів. Тоді виникає потреба в додаткових фінансових ресурсах, які можна одержати або завдяки емісії грошей, або запозиченням як всередині держави, так і ззовні. Покриття дефіциту бюджету через запозичення має низку переваг, до яких належать: керованість інфляційними процесами в державі, підвищення касового виконання бюджету, зміцнення фінансового становища в державі тощо.

Слід зазначити, що внутрішній борг має певні відносні переваги над зовнішнім. Повернення внутрішнього боргу і виплати відсотків за ним не зменшують фінансового потенціалу держави, тоді як зовнішній борг має у своїй основі вплив капіталу з держави. Державний внутрішній борг гарантується всім майном, що перебуває у власності держави. Платоспроможність за внутрішніми позикам забезпечується, як правило, за рахунок внутрішніх джерел [2].

Станом на 31 грудня 2011 року державний та гарантований державою борг України становив 473121622,49 тис. грн. або 59215702,78 тис. дол. США, в тому числі: державний та гарантований державою зовнішній борг – 299413922,99 тис. грн. (63,28 % від загальної суми державного та гарантованого державою боргу) або 37474520,37 тис. дол. США; державний та гарантований державою внутрішній борг – 173707699,50 тис. грн. (36,72 %) або 21741182,41 тис. дол. США.

Державний борг України становив 357273437,23 тис. грн. (75,44 % від загальної суми державного та гарантованого державою боргу) або 44716192,77 тис. дол. США. Державний зовнішній борг становив 195806430,96 тис. грн. (41,34 % від загальної суми державного та гарантованого державою боргу) або 24507050,34 тис. дол. США. Державний внутрішній борг становив 161467006,27 тис. грн. (34,09 % від загальної суми державного та гарантованого державою боргу) або 20209142,43 тис. дол. США.

Гарантований державою борг України становив 115848185,26 тис. грн. (24,49 %) або 14499510,01 тис. дол. США, в тому числі: гарантований зовнішній борг – 103607492,03 тис. грн. (21,90 %) або 12967470,03 тис. дол. США; гарантований внутрішній борг – 12240693,23 тис. грн. (2,59 %) або 1532039,98 тис. дол. США.

Протягом грудня 2011 року сума державного та гарантованого державою боргу України зменшилася у гривневому еквіваленті на 1104866,69 тис. грн [3].

До основних причин швидкого зростання державного боргу України можна віднести: необхідність збільшення валютних резервів для забезпечення стабільності національної грошової одиниці; значні обсяги бюджетного дефіциту; залежність від імпорту енергоносіїв; потреби технічного переозброєння більшості галузей національної економіки [4].

Також до основних причин виникнення і збільшення державного боргу треба віднести:

- хронічний дефіцит Державного бюджету;
- перевищення темпів зростання державних видатків над темпами зростання державних доходів;
- дискреційна фіскальна політика направлена на зменшення податкового навантаження без відповідного скорочення державних витрат;
- розширення економічної функції держави;
- залучення коштів нерезидентів з метою підтримки стабільності національної валюти;
- вплив політичних бізнес-циклів (надмірне збільшення державних видатків напередодні виборів з метою завоювання популярності у виборців) та інші [5, с. 113].

Високі темпи зростання боргових зобов'язань, як наслідок збереження високого рівня бюджетного дефіциту, неминуче зменшують довіру до уряду з боку вітчизняних та іноземних інвесторів, а отже, призводять до зростання відсоткових ставок (як плати за ризик) і подальшого загострення бюджетних проблем – зростання видатків держави на обслуговування своїх зобов'язань, до необхідності скорочення видатків, не пов'язаних із виплатою відсотків, або ж необхідності нових запозичень, підвищення податків [4].

В Україні відсутність єдиної ефективної методології обліку зобов'язань держави та єдиної інтегрованої бази даних істотною мірою перешкоджає проведенню ефективної бюджетної політики та не створює надійних підстав для уникнення боргових ускладнень. Пріоритетами фінансової політики держави повинні виступати здійснення зваженої боргової політики та утримування стабільного співвідношення державного боргу і ВВП, зведення бюджету з помірним дефіцитом і контролювання умовних зобов'язань держави. Для забезпечення керованості боргових процесів в Україні слід дотримуватися економічно безпечного дефіциту бюджету та зобов'язань держави. З метою забезпечення стабільності державних фінансів України у середньостроковій перспективі та запобігання різкому зростанню боргових зобов'язань Уряду в період економічного спаду необхідно запровадити моніторинг і оперативний облік усіх видів фінансових зобов'язань держави, які потенційно можуть впливати на розмір державного боргу України, а також систему заходів, спрямованих на зменшення обсягу позикового фінансування ризикових і потенційно небезпечних форм [6, с. 45].

Повертаючись до проблем загального рівня боргового навантаження, слід зазначити: для гарантування стабільної ситуації у валютно-фінансовій сфері та

забезпечення платоспроможності держави в середньостроковій перспективі державний борг України не повинен перевищувати 35 % ВВП. Сьогодні, з урахуванням численних і ризикових умовних зобов'язань держави, дотримання такого обмеження вимагає забезпечення спрямованості її боргової політики на утримування стабільного співвідношення державного боргу і ВВП. Цільові орієнтири щодо розміру державного боргу в Бюджетних деклараціях повністю узгоджуються з нашими висновками і результатами проведеного дослідження.

Ефективне управління державним боргом та його обслуговування є одним з пріоритетних завдань фінансової політики держави, важливою умовою стабільності її фінансової системи. Воно дозволяє уникнути кризових боргових ситуацій та перевантаження видаткової частини державного бюджету, сприяє забезпеченню стабілізації соціально-економічної ситуації та розвитку економіки України [6].

Спираючись на іноземний досвід управління державним боргом, слід акцентувати увагу на застосуванні методу «цільових орієнтирів» (benchmarking) в оцінці ефективності боргової політики, на основі якого може здійснюватися неупереджена оцінка ефективності боргової політики. Між тим, його застосування передбачає проведення активної політики в частині як здійснення запозичень, так і операцій із державним боргом на основі застосування стандартних схем та процедур: дострокового викупу, використання деривативів при емісії боргових зобов'язань, хеджування та сек'юритизації боргу. Застосування операцій активного управління державним боргом дозволить заощадити значні кошти, що спрямовуються на обслуговування та погашення державного боргу [7, с. 280].

Висновки. З метою забезпечення фінансової безпеки важливо здійснювати постійний моніторинг її індикаторів, серед яких можна виділити такі: рівень перерозподілу ВВП через Зведений бюджет України; рівень монетизації ВВП; дефіцит Державного бюджету; відсоткова ставка за банківській кредит; ставка рефінансування НБУ; відношення суми валових міжнародних резервів НБУ до загальної суми річного імпорту; валютний курс; частка довгострокових банківських кредитів у загальному обсязі наданих кредитів; частка податків в обсязі ВВП; відношення суми власних оборотних коштів підприємств до суми залучених оборотних коштів.

Забезпечення стабільного розвитку держави має базуватися на системі заходів спрямованих на своєчасне виявлення, попередження, нейтралізацію, та ліквідацію загроз фінансовій безпеці держави, а саме: запровадження жорсткого режиму економії щодо витрачання бюджетних коштів, передусім на управління, оборону, фінансування збиткових і низькорентабельних виробництв, різні види дотацій [2]; визначення доцільності фінансування деяких соціальних витрат; зменшення обсягів фінансових запозичень для покриття дефіциту державного бюджету; вдосконалення інструментів залучення до інвестиційної сфери особистих накопичень населення; оптимізація рівня податкових вилучень до бюджету.

Список використаних джерел:

1. Бабчук К.Л., Мацедонська Н.В. Державний борг України: механізми управління та обслуговування / К.Л. Бабчук, Н.В. Мацедонська. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://intkonf.org/>
2. Базилевич В.Д., Баластрик Л.О. Державні фінанси. Навчальний посібник. – Київ, 2002. – 240 с.
3. Вахненко Т. Державний борг України: поточний стан і ризики / Т. Вахненко // Економіка України. – 2011. – № 7. – С. 37–46.
4. Державний борг України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.minfin.gov.ua>
5. Поляруш М.М., Лимар О.Ф. Проблема державного боргу в Україні / М.М. Поляруш, О.Ф. Лимар. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rusnauka.com/>
6. Прутська О.О., Чубатюк В.М. Особливості управління державним боргом умовах фінансової кризи / О.О. Прутська, В.М. Чубатюк // Актуальні проблеми економічного розвитку України в умовах глобалізації. – 2010. – С. 276–281.
7. Фінансова безпека держави: навчальний посібник / Сухоруков А.І., Ладюк О.Д. – К.: Центр навчальної літератури, 2007. – 192 с.

Подано до редакції 06 березня 2012 року

Федосов В.М., Вигівська Ю.П.

Влияние государственного долга на финансовую безопасность Украины

В статье раскрыта сущность государственного долга страны, определено влияние на финансовую безопасность страны. Также в статье предложены некоторые идеи для улучшения ситуации.

Ключевые слова: *государственный долг, финансовая безопасность, дефицит государственного бюджета, внешний и внутренний долг, финансовая политика государства, бюджетный дефицит, управления долгом.*

Fedosov V.M., Vyhivska Y.P.

Effect of state debt to financial security Ukraine

The article reveals the essence of public debt, defined impact on the financial security of the country. Also in the article suggests some ideas for improvement.

Keywords: *debt, financial security, fiscal deficit, external and internal debt, the financial policy of the state budget deficit, debt management.*

Федосов Віктор Михайлович – доктор економічних наук, професор Національного університету державної податкової служби України.

Вигівська Юлія Петрівна – студентка Національного університету державної податкової служби України.